

جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت ۲۰۱۳

این گزارش، با تکیه بر نتایج گزارش زیر تدوین شده است:
Property Rights Alliance, 2013 Report International
Property Rights Index, Study conducted by Francesco
Di Lorenzo, 2012 Hernando de Soto Fellow, Available
online at: <http://www.internationalpropertyrightsindex.org>.

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۱۱۰
دی‌ماه ۱۳۹۳

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
۱. مقدمه هرناندو دوستو	۱
۲. یادداشت مدیر اجرایی اتحادیه حقوق مالکیت	۳
۳. مبانی شاخص حقوق مالکیت	۴
۴. معرفی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت	۶
۵. وضعیت کشورهای حاضر در منطقه سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران در رتبه‌بندی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت	۹
۶. وضعیت ایران و ارائه جمع‌بندی	۱۰
منابع و مآخذ	۱۳

جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت ۲۰۱۳

چکیده

در عصر جدید، حقوق مالکیت فردی بیشتر از ناحیه آثار اقتصادی مثبت آن و پیوند آن با عملکرد بازارها مورد توجه ویژه قرار گرفته است، امری که تجارب توسعه‌ای نیز بر آن صحنه می‌گذارند. گزارش شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPRI)^۱ از سال ۲۰۰۷ توسط مؤسسه اتحادیه حقوق مالکیت^۲ تهیه می‌شود. در این گزارش کشورها از لحاظ تضمین حقوق مالکیت با یکدیگر مقایسه می‌شوند. در این شاخص نمره‌ای از ۰ تا ۱۰ به هر کشور اختصاص داده می‌شود (نمره ۱۰ نشان‌دهنده بهترین حالت و بالاترین حد تأمین حقوق مالکیت است). در گزارش ارائه شده از این شاخص در سال ۲۰۱۳، وضعیت ۱۳۱ کشور با هم مقایسه شده است. برای اندازه‌گیری شاخص کلی حقوق مالکیت ابتدا آن را در سه نماگر «محیط حقوقی و سیاسی»، «حقوق مالکیت فیزیکی» و «حقوق مالکیت فکری» محاسبه و از تلفیق این سه نماگر، شاخص حقوق مالکیت استخراج می‌شود. نتایج گزارش حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۳ نشانگر آن است که رتبه ایران در تأمین حقوق مالکیت نسبت به سال ۲۰۱۲ تنزل یافته است. به این ترتیب که جایگاه ایران از رتبه ۱۰۷ در سال ۲۰۱۲ (در میان ۱۳۰ کشور) به رتبه ۱۱۱ در سال ۲۰۱۳ (در میان ۱۳۱ کشور)، تنزل یافته است.^۳ این جایگاه نامطلوب، ضرورت توجه روزافزون سیاستگذاران به این شاخص بنیادین، برای بهبود تضمین‌های حقوق مالکیت به‌عنوان شاخص کلیدی محیط کسب‌وکار را آشکار می‌سازد. شایان ذکر است که در گزارش سال ۲۰۱۴، هیچ ارزیابی از اقتصاد ایران ارائه نشده است.

۱. مقدمه هر ناندو دستو^۴

سال گذشته بود که درباره پژوهش اخیر مؤسسه آزادی و دموکراسی درباره ریشه‌های اقتصادی خیزش مردمی برخی از کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا گزارش دادم.^۵ من پس از ۲۰ ماه کار میدانی،

1. International Property Rights Index (IPRI)

2. Property Rights Alliance

۳. لازم به‌ذکر است در گزارش ۲۰۱۱، ایران حائز رتبه ۱۰۹ در این شاخص شده بود.

۴. نظریه‌پرداز و رئیس مؤسسه دموکراسی و آزادی.

۵. خلاصه‌ای از این گزارش با مشخصاتی به این شرح توسط مرکز پژوهش‌ها ترجمه و منتشر شد: اتحادیه حقوق مالکیت، «رتبه و جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (سال ۲۰۱۲)»، ترجمه جعفر خیرخواهان و فاطمه عرفانی‌جهانشاهی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۳۱۲۹، مردادماه ۱۳۹۲.

به‌علاوه ۱۰ سال تجربه کار با شماری از دولت‌های خاورمیانه و شمال آفریقا، به این نتیجه رسیدم که تحولات مذکور، شورشی گسترده علیه محدودیت‌های اقتصادی تحمیل شده بر رشد بود؛ که اصلی‌ترین مانع در بین این موانع عبارت است از نبود فراگیر حقوق مالکیت قابل اجرا.

برای یافته‌های جدید در این باره، توصیه می‌کنم موردکاوی همکار این گزارش، آنا لوسیا کامایورا، درباره تونس را در این گزارش بخوانید. در آنجا خواهید دید که تصویری متفاوت از اخبار ناامیدکننده ارائه می‌شود که چگونه بهار عربی شکست خورد و به «زمستان عربی» تبدیل شده است. تردیدی نیست که دولت‌های جدید خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA) همگی چالش‌های سیاسی و اقتصادی خاص خود را دارند. اما از دیدگاه کسانی مثل ما که به گسترش حقوق مالکیت در سراسر جهان در حال توسعه اهمیت می‌دهیم، اخبار خوب فراوانی از منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا منتشر می‌شود. براساس فهم متعارف چنین به نظر می‌رسد که مردم حتی نمی‌خواهند در اقتصاد و نظام بازار مدرن شرکت کنند، اما تحقیقات ما با ارائه شواهدی این باور نادرست را به هم زد و نشان داد که حدود ۳۸۰ میلیون عرب به نظام بازار وابسته هستند؛ مشکل این مردم این است که آنها بیشتر اموال و دارایی‌های تجاری خود را بدون حمایت از قانون نگه می‌دارند.

بیشتر افراد در غرب، جایی که حقوق مالکیت به اندازه هوایی که تنفس می‌کنند طبیعی به نظر می‌رسد، فراموش کرده‌اند چنین حقوقی در کمک به گذار اروپا و آمریکا از رژیم قدیم به انقلاب صنعتی چقدر مهم بوده است. آنها معمولاً حقوق مالکیت را به شکل حمایت از مالکیت چه به شکل کنترل دارایی‌ها، انتقال املاک و مستغلات، توزیع زمین یا علامتگذاری مرزهای مزارع می‌نگرند. آنچه آنها توجه ندارند این است که حقوق مالکیت در عین حال که آن کارکردهای اولیه را ایفا می‌کرد، به سمت سایر نقش‌ها در جامعه مدرن متحول شد - شبیه پره‌های یک پرنده که شاید در ابتدای امر برای گرم نگهداشتن این موجود به وجود آمد، اما بعدها برای پرواز کردن انطباق یافت. به همین ترتیب، همانطور که اقتصاد مدرن تحول یافت، حقوق مالکیت به شرط لازم کارآفرینی موفقیت‌آمیز تبدیل شد که کارآفرینان را قادر به خلق ثروت کرد.

در مناطقی از جهان سوم مثل جهان عرب که حقوق مالکیت نایاب است، پیامدهای فعالیت کردن بدون حمایت قانون برای هر کسی که در خیابان‌های هر شهر قدم می‌زند کاملاً روشن است؛ جایی که دست‌فروشان و بازرگانان کوچک، روز و شب کار می‌کنند ولی به هیچ جا نمی‌رسند. چرا که آنها بدون داشتن حقوق مالکیت، نمی‌توانند دارایی‌های خود را به وثیقه بگذارند تا اعتبار و سرمایه مورد نیاز خود را برای رونق کاسبی به دست آورند.

مستندسازی اموال^۱ در جایی صورت می‌گیرد که دارایی‌های باارزش مالکان را با دقت در دفاتر اسناد رسمی یا دفاتر محلی ثبت می‌کنند. چنین واقعیاتی اعتمادی ایجاد می‌کنند که اجازه می‌دهد اعتبار و سرمایه جریان یابد و بازارهای جهانی فعالیت کنند. آنها ابزارهایی در اختیار بازیگران اقتصاد می‌گذارند تا وضعیتی را که سایرین قرار دارند تفسیر کنند و بنابراین به هر کسی کمک می‌کند تا تشخیص دهد چگونه می‌توان با دیگران ارتباط برقرار کرد. پس واقعیات اقتصادی، بر مکان‌ها و وضعیت‌هایی که نمی‌توانیم ببینیم، پرتویی می‌تاباند. چنین واقعیاتی به زیبایی طراحی شدند تا میان‌برهایی به دانش اقتصادی باشند و نزدیک‌ترین مسیر برای دستیابی به این انواع واقعیات، از طریق نظام مالکیت قانونی^۲ است.

تحقیقات مؤسسه دموکراسی و آزادی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا آشکار کرده است که تعداد بی‌شماری از اعراب - مثل میلیاردها نفر از دیگر مردم معمولی در سراسر جهان در حال توسعه و کشورهای پس از شوروی - شروع به درک این مسئله کرده‌اند که رویاهای آنها برای رسیدن به زندگی بهتر تنها به جاه‌طلبی، سخت‌کوشی و حتی استعداد بستگی ندارد. نخستین کاری که آنها باید انجام دهند دسترسی داشتن به نظام حقوقی است.

۲. یادداشت مدیر اجرایی اتحادیه حقوق مالکیت^۳

جهان بدون وجود حقوق مالکیت چگونه به نظر می‌رسید؟ مردم چگونه زندگی می‌کردند و به نحو هماهنگ سازمان‌دهی پیدا می‌کردند؟ چگونه یک شرکت یا کارآفرین جدید از علامت تجاری و حقوق تکثیر خود بدون نظام حقوق مالکیت فکری یکپارچه دفاع می‌کرد؟ چگونه کشورهای دموکراتیک می‌توانستند اقتصادهای بازار آزاد ایجاد کرده و تقویت کنند و حاکمیت قانون و حکمرانی را بدون محیط سیاسی و حقوقی شفاف و عادلانه بهبود بخشند؟

اینها برخی از پرسش‌هایی هستند که اتحادیه حقوق مالکیت^۴ با ارائه ویراست ۲۰۱۳ شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت سعی در پاسخ دادن به آنها داشته است.

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت اینکه به ویراست هفتم خود رسیده است که از طریق سنجه‌ها و تحلیل تطبیقی بین‌المللی با استفاده از داده‌های سیاسی و اقتصادی ۱۳۱ کشور به آنها پاسخ می‌دهد. این شاخص یک منبع مهم اطلاعات برای همه سیاستگذاران و جوامع تجاری است که خواهان درک

1. Property documentation
2. Legal property system

۳. لورنز مونتاناری.

4. Property Rights Alliance (PRA)

این نکته هستند که چگونه سه مؤلفه اصلی نظام‌های حقوق مالکیت (محیط حقوقی و سیاسی؛ حقوق مالکیت فیزیکی؛ حقوق مالکیت فکری) در این جهان حمایت شده یا تأثیر می‌پذیرند.

۳. مبانی شاخص حقوق مالکیت^۱

اهمیت پاسداشت حقوق مالکیت امری نیست که به تازگی مکشوف شده باشد و ریشه‌ای دیرین دارد. مطالعات نشان می‌دهد یکی از ثمرات در نظر اندیشمندان اقتصاد مدرن، نظام حقوقی وضع شده در صدر اسلام، تصریح و تقویت حقوق مالکیت بود (شریف‌زاده، ۱۳۹۱).

برخلاف دیدگاه‌های نتیجه‌گرا، دفاع سنتی از حقوق مالکیت نه تنها به‌خاطر آثار اقتصادی آن بلکه ناشی از احترام ذاتی حقوق و لزوم مراعات عدالت بود که جزئی از تئوری اخلاق شمرده می‌شد. پس از ظهور عصر لیبرالیسم، حرمت نهادن به آزادی فردی و حقوق فردی، از جمله حقوق مالکیت در سرلوحه ارزش‌های اجتماعی قرار گرفت و با گسترش سرمایه‌داری، ایده فوق به جهت پیامدهای اقتصادی آن در عملکرد بازار، اهمیتی مضاعف یافت.

مالکیت قانونی یک اصل بنیادی برای سازماندهی اقتصاد بازار و جامعه پیشرفته است. منظور این نیست که تنها این حق به مردم اعطا شود که درباره اموال یا کالاها تصمیم بگیرند، بلکه همچنین از [امتیاز] امنیت و حمایت از این مایملک، مانند جلوگیری از تعرضات و مداخلات بیرونی، برخوردار باشند. تنها با اطمینان از اینکه اموال مورد تعرض و اشغال قرار نمی‌گیرد، صلح و رفاه به‌دست خواهد آمد.

در این چارچوب، جان لاک در رساله دوم درباره دولت مدنی (۱۶۹۰) اثبات می‌کند که هدف اصلی دولت باید حفظ مالکیت اموال باشد. در راستای همین استدلال، توماس هابز در کتاب لویاتان (۱۶۵۱) پیامدهای فقدان یک دولت را که از جان، آزادی و اموال افراد حمایت کند یادآور شد:

«در چنین وضعیتی هیچ فرصتی برای صنعت و تولید وجود ندارد، چون بهره‌های آن نامطمئن است و به‌دنبال آن هیچ کشت و زرع بر روی زمین، هیچ دریانوردی، استفاده از اقلامی که از دریا وارد می‌شود یا ساختمان‌های راحت ... وجود ندارد و بدتر اینکه ترس و خطر دائمی از مرگ خشونت‌بار را داریم و زندگی انسان در انزوا، فقیرانه، بی‌رحمانه و کوتاه خواهد بود».

علاوه بر این، وجود حق مالکیت است که انتقال داوطلبانه دارایی‌هایی را که هر فرد در تملک دارد ممکن می‌سازد و منجر به مبادله و رشد اقتصادی می‌شود. چنان‌که آلبرتو لینیچ اظهار می‌دارد: «حق مالکیت با حق فرد بر جسم و ذهن خود شروع می‌شود و با دارایی‌هایی که توسط نخستین

۱. نوشته جراردو بونگیووانی و روساریو.

اشغال‌کننده تصاحب شده است، ادامه می‌یابد یا اگر قابل کاربرد باشد، نتیجه معاملات آزاد و داوطلبانه بین مالکان اموال یا ارائه‌کنندگان خدمات خود است».

این اقتصاددان بر این باور است که مالکیت خصوصی می‌تواند اطلاعاتی ارائه دهد که منابع کمیاب به بهترین شیوه ممکن بر طبق سلیقه و ترجیحات مردم اختصاص یابد، درحالی که حقوقی که متعلق به انسان‌هاست را به رسمیت می‌شناسد و آنها را قادر به پیروی از تمایلات خود طبق آن می‌نماید. چارچوب نهادی و سازمان‌های حمایتی و قضایی مربوط، این حقوق را به رسمیت می‌شناسند، اما این حقوق را تأسیس یا ابداع نمی‌کنند.

درواقع، احترام به تصمیمات آزادانه درباره کالاها و اموالی که متعلق به هر شخص است نقش اساسی در توسعه ملتها ایفا می‌کند. تنها در آن هنگام است که پیشرفت اصیل و ماندگار به دست می‌آید. در غیر این صورت، انگیزه‌ها برای سرمایه‌گذاری و تولید ناپدید می‌شود و بدون آنها، رکود و رخوت اجتماعی و اقتصادی رخ می‌دهد. این پیش‌فرض از تحلیل همبستگی بین مالکیت و رشد اقتصادی به اثبات می‌رسد.

حقوق مالکیت و توسعه اقتصادی

تفاوت در سطح توسعه بین کشورهای متفاوت به این مسئله می‌انجامد که چرا برخی ملتها به درآمد سرانه بیشتری نسبت به سایرین می‌رسند؟ نظریه‌های بسیاری در این باره شرح داده شده است، از قبیل مالکیت منابع طبیعی، که نشان داده می‌شود اقتصادهای با ثروت طبیعی اندک، توسعه محسوسی داشته‌اند.

همچنین، انباشت منابع انسانی و فناورانه به‌عنوان عامل تعیین‌کننده ملاحظه می‌شود؛ اما پژوهش‌های اندکی درباره شرایط لازم برای رونق گرفتن آنها انجام شده است. درحالی که این مفاهیم ظاهراً بر پیشرفت یک اقتصاد تأثیر می‌گذارد، طبیعی است که به فکر فرو رویم تا دریابیم آن جنبه‌هایی که اجازه می‌دهد تا منابع انسانی و فناورانه توسعه‌یافته داشته باشیم کدام‌ها هستند.

همان‌طور که اقتصاددان انریکو بلاسکو گارما^۱ می‌نویسد، تفاوت بین ملتهای فقیر و غنی در میزان استحکام و قوتی است که شبکه اجتماعی به اجماع می‌رسند تا حقوق فردی را به رسمیت بشناسند و روی فعالیت‌ها توافق کنند. دقیقاً ۸۰ درصد ثروت کشورهای ثروتمند و تقریباً ۶۰ درصد در مورد فقیرترین کشورها را می‌توان با این عامل تبیین کرد. به‌طور مشابه، در سطحی کلان نتیجه می‌گیریم که ۷۸ درصد ثروت جهان به این مؤلفه نسبت داده می‌شود.

احترام به حقوق مالکیت یک مؤلفه بنیادی برای ثروت یک جامعه است. مالکیت است که تشکیل قیمت، معاملات آزاد و داوطلبانه و بنابراین، توسعه و رشد اقتصادی را عملی می‌سازد. بنابراین،

جلوگیری از مداخلات بیرونی که آن را تهدید می‌کند اهمیت دارد. افراد باید بدانند که آنها می‌توانند آزادانه درباره دارایی‌ها و نیز نتیجه کار خود تصمیم بگیرند. تنها در محیطی که این تضمین را فراهم می‌کند، مکانی برای سرمایه‌گذاری و توسعه کسب‌وکار وجود خواهد داشت.

تجربه بین‌المللی به ما می‌گوید برای خروج از این چرخه باطل چه باید بکنیم. چنان‌که در بالا بحث شد، رابطه همبستگی بین احترام به حقوق مالکیت و توسعه اقتصادی در کشورها بسیار روشن است. آن کشورهایی که حمایت قوی‌تر برای مالکیت خصوصی دارند آنهایی هستند که درآمد سرانه بیشتر و فقر کمتر دارند.

آرژانتین باید اصلاحات ساختاری به سمت کیفیت نهادی بیشتر، اعمال کند. در این صورت قادر خواهد بود رشد خود را استمرار بخشد و آن را فراگیر و گسترده نماید به‌جای اینکه صرفاً احتمالی باشد.

۴. معرفی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت یک تحقیق کیفی است که در سال ۲۰۰۷ توسط اتحادیه حقوق مالکیت توسعه یافت. ارزیابی این شاخص با حمایت مالی بیش از ۷۰ نهاد در همه قاره‌ها انجام می‌شود از قبیل مؤسسه فردریک هایک، مؤسسه امور عمومی، مرکز سرمایه‌گذاری آزاد.^۱

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت نخستین مطالعه بین‌المللی است که اهمیت حقوق مالکیت به شکل فیزیکی و فکری را اندازه‌گیری می‌کند، همچنین چگونه حقوق مالکیت از رفاه اقتصادی حمایت می‌کند. این شاخص از ۱۰ متغیر تشکیل شده است که روی سه حوزه متمرکزند:

۱. محیط حقوقی و سیاسی (استقلال قوه قضائیه، اعتماد به دادگاه‌ها، ثبات سیاسی و کنترل فساد مالی)؛

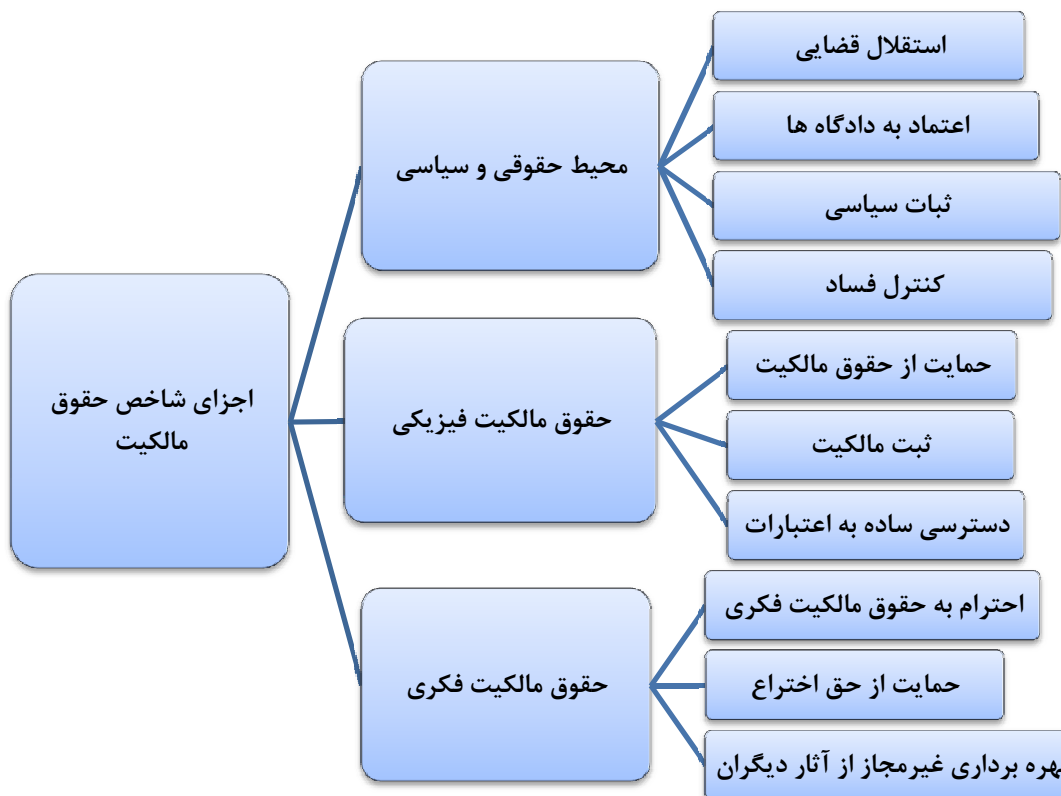
۲. حقوق مالکیت فیزیکی (حمایت از حقوق مالکیت، ثبت مالکیت و دسترسی ساده به اعتبار)؛

۳. حقوق مالکیت فکری (احترام به حقوق مالکیت فکری، حمایت از حق اختراع و بهره‌برداری غیرمجاز از آثار دیگران).

1. Friedrich A. V. Hayek Institute, Institute for Public Affairs, Centre for Free Enterprise, and Libertad y Desarrollo.

نمودار ۱. اجزای شاخص حقوق مالکیت

این تحقیق داده‌های ۱۳۱ کشور در سراسر جهان را تجزیه و تحلیل می‌کند، که ۹۸ درصد تولید ناخالص داخلی جهان را دربر می‌گیرد. در این تحقیق یک روش اندازه‌گیری را بسط دادیم که کشورها را برطبق حمایت خود از حقوق مالکیت رتبه‌بندی می‌کند. مقیاس طبقه‌بندی کل این شاخص از ۰ تا ۱۰ نوسان دارد که ۱۰ به معنای قوی‌ترین سطح حمایت از حقوق مالکیت و ۰ بیانگر نبود امنیت در رابطه با حقوق مالکیت یک کشور است.

ویراست جدید شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت به تجزیه و تحلیل مهم درباره اهمیت ارزش دادن و تقویت احترام به حقوق مالکیت کمک می‌کند، با ملاحظه اینکه تنها به دلیل ثبات آنهاست که توسعه اصیل و پایدار امکان تحقق دارد. به‌نحوی تدریجی، جهان درک می‌کند که کیفیت نهادی در نهایت آن چیزی است که تفاوت در رشد اجتماعی و اقتصادی ایجاد می‌کند. در بین بسیاری از نهادهای اجتماعی، مالکیت نقش برجسته و خدشه‌ناپذیری دارد. بشریت تنها با حقوق مالکیت تعریف‌شده و کاملاً مورد احترام بر فقر و ناپایداری غلبه کرده است. حقوق مالکیت همچنین نیازهای هر چه بیشتری را ارضا کرده و سطح زندگی جامعه را بالا می‌برد.

ویراست جدید این گزارش نه تنها تحلیلی مفصل از وضعیت جهان ارائه می‌دهد، بلکه درباره خطرات حقوق مالکیت حمایت نشده نیز هشدار می‌دهد، همان‌طور که هایک در کتاب «راهی به بردگی»^۱ آموزش می‌دهد، نخستین گام رفتن به سمت رژیم‌های استبدادی است.

درباره گزارش شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

این گزارش هفتمین ویراست از شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت است. این مطالعه که هر ساله انجام می‌شود حمایت از حقوق مالکیت (به شکل فیزیکی و فکری) را در بین کشورهای جهان مقایسه می‌کند. با پیروی از ویراست‌های سال‌های پیشین، هدف گزارش بررسی و تحقیق درباره آثار محیط حقوقی و سیاسی یک کشور و نیز به رسمیت شناختن و اجرای حقوق مالکیت فیزیکی و فکری درباره توسعه اقتصادی یک کشور است. ویراست ۲۰۱۳ با استفاده از سه مؤلفه اصلی، ۱۳۱ کشور را مقایسه می‌کند.

به دلیل گسترش داده‌های در دسترس از منابع ما، امسال توانستیم کشورهای گابن، هائیتی، لیبریا و سیرالئون را بیافزاییم. به خواننده یادآوری می‌شود که برخی نوسانات در رتبه‌بندی‌های نسبی، نه از تحولات ماهوی درون رژیم حقوق مالکیت یک کشور، بلکه ناشی از تغییرات در نمونه کشورهاست. برای ارزیابی بهتر این تغییرات در عملکرد کشورها، جداولی جدید ارائه دادیم که تغییرات در امتیازات مطلق و نیز امتیازات مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد.

از زمان ویراست نخست گزارش، گردآورندگان شاخص سعی کرده‌اند از بهترین داده‌های در دسترس استفاده کنند، درحالی که مدعی سازگاری و انسجام شاخص نیز هستند. با استفاده از طرح وزن‌دهی یکسان با شاخص سال گذشته، ویراست ۲۰۱۳ مقایسه کشورها در طی زمان را ممکن می‌کند. برای مقایسه بهتر امتیازات شاخص طی زمان، شمایی از هر کشور نشان داده شده که پیشرفت‌ها و پسرفت‌ها در رژیم حقوق مالکیت کشور را نشان می‌دهد.

مشابه با شاخص سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ مؤلفه برابری جنسیتی شاخص ۲۰۱۳ منحصراً بر کشورهای درحال توسعه متمرکز شده است. دلیل آن این است که معتقدیم بسیار مهم است درک کنیم چگونه جنسیت بر حقوق مالکیت [زمین] تأثیر می‌گذارد که در مقابل بر توسعه اقتصادی تأثیر خواهد گذاشت.

1. Road to Serfdom;

کتاب مذکور با این مشخصات به فارسی منتشر شده است: فردریش فون هایک، راه بردگی، ترجمه فریدون تفضلی و حمید

پاداش، تهران، نگاه معاصر، ۱۳۹۰ (م).

گزارش سال ۲۰۱۳ همچنان بر شاخص‌های سال‌های پیش متکی است و سنجه‌های جامع‌تری درباره حقوق مالکیت ارائه می‌دهد. درحالی که برخی جنبه‌های جمع‌آوری و تفسیر داده‌ها طی این سال‌ها بهبود یافته است، هنوز محدودیت‌ها و چالش‌هایی وجود دارد. مطمئن هستیم که ویراست‌های آتی این گزارش خواهند توانست این مسائل را حل کند.

۵. وضعیت کشورهای حاضر در منطقه سند چشم‌انداز ۲۰ساله جمهوری اسلامی ایران در رتبه‌بندی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

یافته‌های گزارش حقوق مالکیت ۲۰۱۳ نشان می‌دهد در میان ۱۷ کشور از ۲۶ کشور حاضر در منطقه جغرافیایی سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام (۱۴۰۴)^۱ که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته‌اند، رتبه جمهوری اسلامی ایران از ۴ کشور یمن، پاکستان، گرجستان و لبنان بهتر است و در میان این ۱۷ کشور در رتبه ۱۳ و در میان همه ۱۳۱ کشور مورد بررسی در این گزارش، رتبه ۱۱۱ را به‌خود اختصاص داده است. رتبه مذکور، در مجموع رتبه قابل قبولی نیست و ایران در میان کشورهای دارای محیط حقوقی و سیاسی نامطلوب برای کسب‌وکار و ضمانت‌های ضعیف حقوق مالکیت فیزیکی و فکری قرار گرفته است.

در جدول زیر، رتبه و وضعیت شاخص و زیرشاخص‌های حقوق مالکیت ۵ کشور اول، آخر و نیز کشورهای حاضر در منطقه سند چشم‌انداز در شاخص جهانی حقوق مالکیت ۲۰۱۳ نشان داده شده است. شایان ذکر است که در گزارش سال ۲۰۱۴ نیز ۴ کشور اول فهرست همان کشورهای گزارش ۲۰۱۳ هستند و تنها سنگاپور جایگزین هلند در رتبه پنجم شده است. همچنین بدترین رتبه‌ها در سال ۲۰۱۴ به ترتیب متعلقند به: ونزوئلا، بنگلادش، برونودی، نیجریه، زیمبابوه و چاد. در این میان امتیاز یمن و لیبی نیز در گزارش ۲۰۱۴ محاسبه نشده است.

۱. براساس سند چشم‌انداز: ۱۴۰۴: «... کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه)» رقبای ما در منطقه محسوب می‌شوند. بر اساس تعریف مذکور، این کشورها عبارتند از: آذربایجان، اردن، ارمنستان، عربستان سعودی، قطر، ازبکستان، ایران، ترکمنستان، عمان، کویت، رژیم صهیونیستی، بحرین، ترکیه، فلسطین، گرجستان، مصر، افغانستان، پاکستان، سوریه، قرقیزستان، لبنان، امارات متحده عربی، تاجیکستان، عراق، قزاقستان و یمن.

جدول رتبه پنج کشور اول، آخر و کشورهای حاضر در منطقه سند چشم‌انداز
در شاخص جهانی حقوق مالکیت ۲۰۱۳

رتبه جهانی	کشور	شاخص جهانی حقوق مالکیت	محیط حقوقی و سیاسی	حقوق مالکیت فیزیکی	حقوق مالکیت فکری
۱	فنلاند	۸/۶	۸/۹	۸/۳	۸/۶
۲	نیوزلند	۸/۴	۸/۹	۸/۹	۸/۲
۳	سوئد	۸/۴	۸/۷	۸/۷	۸/۲
۴	نروژ	۸/۳	۸/۷	۸/۷	۷/۹
۵	هلند	۸/۲	۸/۶	۸/۶	۸/۳
۲۰	قطر	۷/۳	۷/۵	۷/۸	۶/۶
۲۲	امارات	۷/۲	۶/۹	۷/۹	۶/۹
۲۹	اشغالگر قدس	۶/۷	۶/۱	۶/۷	۷/۳
۳۱	عمان	۶/۶	۶/۳	۷/۸	۵/۷
۳۳	بحرین	۶/۵	۵/۵	۸/۱	۵/۹
۳۷	عربستان سعودی	۶/۴	۵/۴	۷/۶	۶/۱
۴۸	اردن	۶/۰	۵/۳	۶/۸	۵/۸
۵۲	کویت	۵/۸	۵/۹	۶/۶	۴/۹
۵۸	ترکیه	۵/۵	۴/۶	۶/۵	۵/۵
۹۶	ارمنستان	۴/۶	۴/۲	۶/۶	۳/۱
۱۰۲	آذربایجان	۴/۵	۳/۷	۶/۴	۳/۴
۱۰۲	قزاقستان	۴/۵	۴/۰	۶/۰	۳/۵
۱۱۱	ایران	۴/۳	۳/۵	۵/۶	۳/۹
۱۱۳	لبنان	۴/۲	۳/۰	۶/۳	۳/۳
۱۱۳	گرجستان	۴/۲	۴/۴	۶/۰	۲/۳
۱۱۹	پاکستان	۴/۱	۳/۰	۵/۸	۳/۵
۱۲۷	لیبی	۳/۴	۳/۳	۴/۴	۲/۵
۱۲۷	هائیتی	۳/۴	۲/۶	۳/۴	۴/۱
۱۲۷	بروندی	۳/۴	۲/۳	۴/۴	۳/۵
۱۲۷	ونزوئلا	۳/۴	۲/۱	۴/۷	۳/۴
۱۳۱	یمن	۳/۱	۲/۱	۵/۲	۲/۰

۶. وضعیت ایران و ارائه جمع‌بندی

رتبه جهانی: ۱۱۱ در بین ۱۳۱ کشور

رتبه منطقه‌ای: ۱۲ در بین ۱۵ کشور

گزارش سال ۲۰۱۳ شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، ۱۳۱ کشور را دربر می‌گیرد که ۹۸ درصد تولید ناخالص داخلی جهان و نیز ۹۳ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند. این گزارش سالیانه که یک

مطالعه تطبیقی با هدف کمی کردن نقاط قوت حقوق مالکیت - شامل هر دو جنبه فیزیکی و فکری - و رتبه‌دهی به کشورهاست، بر همین اساس تهیه می‌شود. امتیازات و رتبه‌دهی‌های شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت به هر کشور براساس ۱۰ عامل است که وضعیت محیط سیاسی و حقوقی، حقوق مالکیت فیزیکی و حقوق مالکیت فکری را بازتاب می‌دهد.

در مؤلفه محیط سیاسی و حقوقی، یک درک و بینش در رابطه با تأثیر چهار مقوله استقلال قوه قضائیه، ثبات سیاسی، حاکمیت قانون و مبارزه با فساد در هر کشور ارائه می‌دهد. دو مؤلفه دیگر در این شاخص، حقوق مالکیت فیزیکی و فکری، دو شکل از حقوق مالکیت را نشان می‌دهند که هر دو نقش حیاتی در توسعه اقتصادی هر کشور دارند. حقوق مالکیت فیزیکی شامل حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی، به ثبت رساندن دارایی‌ها و دسترسی به وام است. حقوق مالکیت فکری نیز سه مؤلفه دیگر حمایت از حقوق مالکیت فکری، حمایت از حق اختراع و بهره‌برداری غیرمجاز از آثار دیگران را دربر می‌گیرد. مواردی که در این دو مؤلفه آخر آمده‌اند، شامل حقوقی که در قوانین به رسمیت شناخته شده‌اند و نیز برون‌دادهای عملی این حقوق در کشورهای مورد ملاحظه است.

کشور ایران در سال ۲۰۱۳ با کسب امتیاز کلی ۴/۳ از ۱۰ در رتبه ۱۱۱ در میان ۱۳۱ کشور جهان و رتبه ۱۲ در بین ۱۵ کشور منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا جای گرفت. بالاترین امتیاز متعلق به کشور فنلاند با عدد ۸/۶ و پایین‌ترین امتیاز هم به کشور یمن با عدد ۳/۱ تعلق داشت. چنین رتبه و امتیاز پایینی برای ایران باعث شد تا این کشور در بین ۲۰ درصد پایینی کشورهای جهان قرار گیرد.

امتیاز کلی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت برای ایران طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ به میزان ۱/۲ درصد افزایش یافته است. داده‌های مربوط به ایران از سال ۲۰۱۱ شروع شده و سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ را دربر نمی‌گیرد. شاخص حقوق مالکیت ایران در سال ۲۰۱۳ به اندازه ۰/۱ امتیاز افزایش یافت. در واقع هر کدام از سه مؤلفه بین سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ به همین میزان افزایش یافتند.

امتیاز محیط حقوقی و سیاسی با ۰/۱ امتیاز افزایش به ۳/۵ رسید که ایران را در رتبه ۱۰۸ جهان جای داد. دلیل آن به افزایش هر دو عامل ثبات سیاسی و استقلال قضایی بازمی‌گردد. مؤلفه حقوق مالکیت فیزیکی نیز به میزان ۰/۱ امتیاز افزایش یافت و به ۵/۶ رسید که ایران را در رتبه ۹۷ در این مورد جای داد. دلیل آن هم به واسطه ۰/۳ افزایش در حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی بود. امتیازی که ایران در مؤلفه حقوق مالکیت فکری دریافت کرد عدد ۳/۹ بود (نسبت به عدد ۳/۸ در سال پیش) که ایران را در رتبه ۱۰۹ جای داد و افزایش به دست آمده در این مورد هم به واسطه اندک بهبود در حمایت از حقوق مالکیت فکری بود.

البته چنان‌که گزارش‌های اخیر مرکز پژوهش‌های مجلس درخصوص «بهبود رتبه ایران در شاخص انجام کسب‌وکار» بانک جهانی نشان می‌دهد، احتمال دارد بخشی از رتبه پایین کشورمان

ناشی از عدم ارسال داده‌های دقیق باشد و در صورت تصحیح داده‌ها، تصویر واقعی‌تری از جایگاه بین‌المللی ارائه خواهد شد.

نرخ رشد مرکب سالیانه ایران طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳

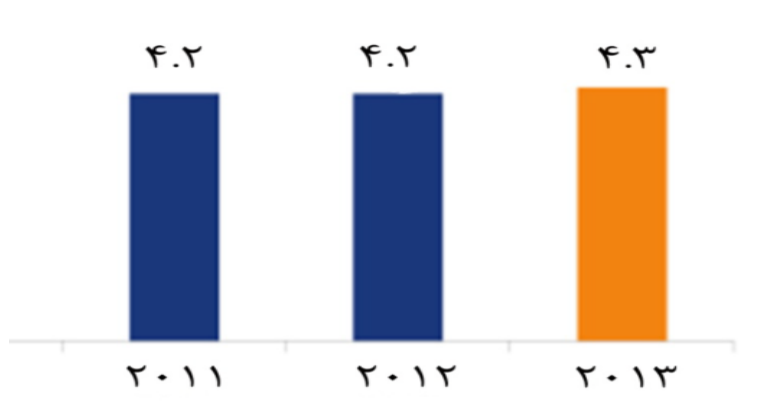
محیط حقوقی و سیاسی: صفر درصد

حقوق مالکیت فیزیکی: ۱/۸ درصد مثبت

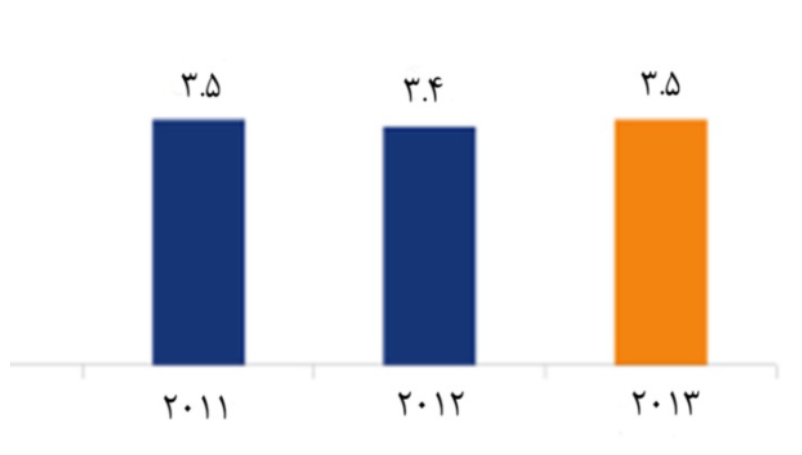
حقوق مالکیت فکری: ۱/۳ درصد مثبت

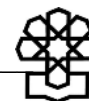
امتیاز کلی حقوق مالکیت: ۱/۲ درصد مثبت

نمودار ۲. امتیاز کلی حقوق مالکیت برای ایران

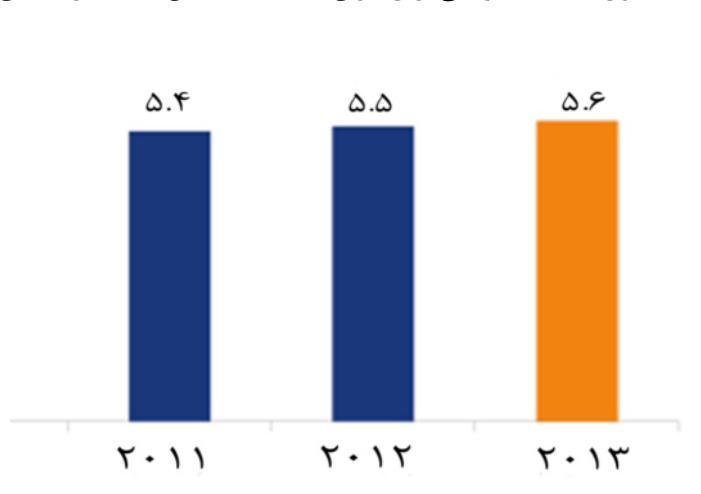

نمودار ۳. محیط حقوقی و سیاسی برای ایران (رتبه ۱۰۸ در بین ۱۱۳ کشور جهان)

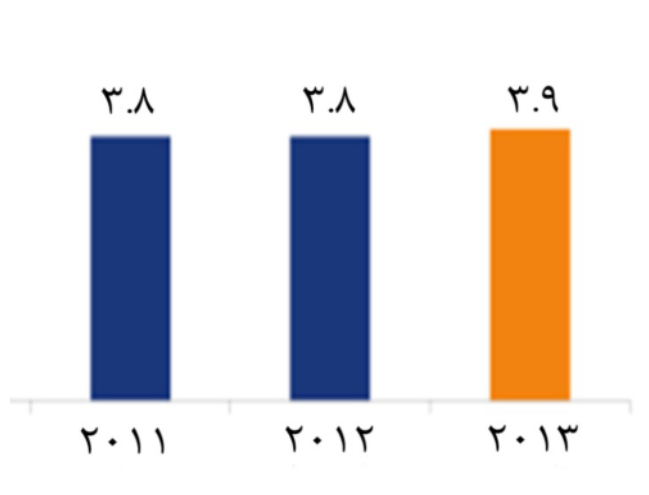

نمودار ۴. حقوق مالکیت فیزیکی برای ایران (رتبه ۹۷ در بین ۱۳۱ کشور جهان)

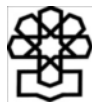
نمودار ۵. حقوق مالکیت فکری برای ایران (رتبه ۱۰۹ در بین ۱۳۱ کشور جهان)

منابع و مأخذ

1. 2013 Report International Property Rights Index.

۲. شریف‌زاده، محمدجواد. حقوق و اقتصاد در اسلام، مقدمه‌ای بر تحلیل اقتصادی نهادهای حقوقی اسلامی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۱۱۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت ۲۰۱۳

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار)

تهیه‌و تدوین‌کنندگان: جعفر خیرخواهان، سیداحسان خاندوزی

ناظر علمی: احمد مرکزالمیری

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: سیدامیر سیاح

ویراستار ادبی: ———

واژه‌های کلیدی:

۱. حقوق مالکیت

۲. شاخص

۳. محیط کسب‌وکار

۴. توسعه اقتصادی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۱۰/۲۱